

Anna Słowik

Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki w świele kazusu O. Al-Bashira, A. Haruna i A. Kushayba

Studia Iuridica Lublinensia 14, 189-215

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANNA SŁOWIK

Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki w świetle kazusu O. Al-Bashira, A. Haruna i A. Kushayba

*International legal responsibility of individuals in the light of the case
of O. Al-Bashir, A. Harun, and A. Kushayb*

UWAGI WSTĘPNE

Odpowiedzialność jednostki z powodu naruszenia prawa międzynarodowego stanowi w ostatnich latach przedmiot ożywionej debaty naukowej. Jest również impulsem dla dynamicznie rozwijającego się międzynarodowego prawa karnego. Niniejszy artykuł stanowi próbę przybliżenia tego zagadnienia poprzez analizę kazusu Omara Al-Bashira, Ahmada Haruna i Alego Kushayba.

W pierwszej części opracowania zostanie przedstawiona geneza, rozwój oraz idea odpowiedzialności międzynarodowoprawnej jednostek w ujęciu historycznym. Część ta zawiera w szczególności analizę wpływów, jakie procesy norymberskie oraz tworzone międzynarodowe trybunały karne wywarły na rozwój karnoprawnej, indywidualnej odpowiedzialności jednostki za zbrodnie międzynarodowe.

Na drugą część artykułu składają się rozważania dotyczące pozytywnych i negatywnych aspektów wydania międzynarodowego nakazu aresztowania wobec prezydenta Sudanu Omara Al-Bashira oraz jego współpracowników Ahmada Haruna i Alego Kushayba. Zawiera ona również analizę przedstawionych im zarzutów oraz podstawy prawne ich odpowiedzialności. Ponadto została zwrócona uwaga na znaczenie immunitetów w międzynarodowym prawie karnym. W szczególności rozważana jest sytuacja indywidualnej odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek sprawujących kierownicze stanowiska w państwie, niebędącym stroną statutu MTK, za zbrodnie międzynarodowe. W części tej określona została również relacja zachodząca pomiędzy indywidu-

alną odpowiedzialnością jednostek a ich prawnomiędzynarodową odpowiedzialnością jako organów państwa.

Trzecia część artykułu stanowi próbę odpowiedzi na nurtujące społeczność międzynarodową pytanie, dotyczące skuteczności egzekwowania prawnomiędzynarodowej odpowiedzialności jednostek. Zawarte w niej uwagi wskazują również, na przykładzie Sudanu oraz innych państw afrykańskich, na skutki prawne, ekonomiczne oraz polityczne, jakie względem ludności tych państw wywołują międzynarodowe nakazy aresztowania wydawane wobec ich przedstawicieli.

GENEZA I ROZWÓJ IDEI ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNOMIĘDZYNARODOWEJ JEDNOSTEK

Analizę genezy i rozwoju idei odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek należy poprzedzić próbą zdefiniowania pojęcia zbrodni międzynarodowej. W rozumieniu art. 19 ust. 2 Projektu Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego z 1976 r. zbrodnią międzynarodową państwa określano bezprawny czyn międzynarodowy, będący wynikiem naruszenia przez państwo zobowiązania międzynarodowego o zasadniczym znaczeniu dla ochrony fundamentalnych interesów społeczności międzynarodowej jako całości. Projekt ten za zbrodnie międzynarodowe uznawał m.in. agresję, apartheid, ludobójstwo, niewolnictwo, kolonializm, czy też spowodowanie zanieczyszczenia środowiska naturalnego na wielką skalę.¹ W 2001 r. w art. 40 Projektu Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego sformułowano dane pojęcie jako poważne naruszenie zobowiązań wynikających z bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego.² Jak wskazywał Projekt KPM, imperatywne normy prawa międzynarodowego zostały zdefiniowane w art. 53 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r.³ Ponadto komentarz do Projektu Artykułów Komisji z 2001 r. wskazuje, iż za normy peremptoryjne należy uznać m.in. agresję, niewolnictwo, apartheid, ludobójstwo, tortury, dyskryminację, podstawowe zasady prawa humanitarnego. Naruszenie norm peremptoryjnych stanowi więc działanie poważne, dokonane w zorganizowany i przemyślany sposób, zamierzone i ciężkie.⁴

8 sierpnia 1945 r. – artykułem szóstym Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego – potwierdzono obowiązek ponoszenia indywidualnej odpowiedzialności karnej przez jednostki. Według Antonio Cassesa zbrodnią międzynarodową jest poważne naruszenie norm prawa międzynarodowego, pociągające za

¹ YBILC 1976 r., t. II, cz. II, s. 95–96.

² YBILC 2001 r., t. II, cz. II, s. 112–113.

³ Dz. U. z 1990 nr 74, poz. 439.

⁴ J. Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility. Introduction, Text and Commentaries*, Cambridge 2002, s. 245–248.

sobą zarówno indywidualną odpowiedzialność karną jednostek, jak i ich odpowiedzialność jako organów państwa, jeżeli możemy im przypisać określone działanie bądź zaniechanie poważnie naruszające wskazane powyżej normy. Casses argumentuje, iż za poważne naruszenie norm prawa międzynarodowego należy uznać m.in. naruszenie przepisów Karty Narodów Zjednoczonych z 1945 r., Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r., Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r., Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Amerykańskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka z 1969 r., Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów z 1981 r., Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r., 4 Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z 1949 r. i 2 protokołów dodatkowych do nich z 1977 r., Konwencji przeciwko torturom z 1984 r. oraz innych fundamentalnych aktów prawa międzynarodowego, stanowiących kanon międzynarodowego prawa humanitarnego.⁵ Zgodnie z art. 5 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r., państwa oraz jednostki odpowiadają za najpoważniejsze zbrodnie wagi międzynarodowej, którymi są: zbrodnia ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz zbrodnia agresji.⁶

Mimo kilku przypadków ukarania przywódców państw⁷ oraz indywidualnych osób winnych naruszeń prawa wojennego⁸, przed I wojną światową obowiązywała zasada wyłącznej odpowiedzialności państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego za pogwałcenie norm tego prawa.⁹ Pierwsze próby pociągnięcia do odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek pojawiły się w Traktacie wersalskim z 1919 r. (art. 227–230), gdzie przyjęto zasadę ich odpowiedzialności karnej za zbrodnie przeciw pokojowi oraz prawom i zwyczajom wojennym.¹⁰

⁵ A. Casses, *International Criminal Law*, Oxford, 2003, s. 23–25.

⁶ Dz. U. z 2003 nr 78, poz. 708.

⁷ Na przykład Napoleon Bonaparte ze względu na naruszenie zobowiązania międzynarodowego, czyli dezercję z wyspy Elby, został zesłany przez zwycięskie państwa koalicji antynapoleońskiej na wyspę Świętej Heleny (L. Gardocki, *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985, s. 28) czy Jefferson Davis, który po przegranej wojnie secesyjnej został postawiony przed sądem (W. Czapliński, *Odpowiedzialność za naruszenia prawa międzynarodowego w związku z konfliktem zbrojnym*, Warszawa 2009, s. 232).

⁸ W 1474 r. Peter von Hagenbach za okrucieństwa wobec mieszkańców Breisach został skazany przez niemiecko-szwajcarsko-alszacki trybunał na śmierć i ścięty, a w 1865 r. major Wirtz, komendant obozu jenieckiego wojsk Unii w Andersonville, za znęcanie się nad więźniami został skazany na śmierć. W. Czapliński, *op. cit.*, s. 232.

⁹ Wskazuje na to chociażby art. 3 Konwencji haskiej z 18 października 1907 r., dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej: „Strona wojująca, która by naruszyła postanowienia powyższego regulaminu, będzie pociągnięta do indemnizacji, jeśli tego zajdzie potrzeba. Strona ta będzie odpowiedzialną za każdy czyn osób wchodzących w skład jej siły zbrojnej”, Dz. U. z 1927 nr 21, poz. 161.

¹⁰ Art. 227 Traktatu wersalskiego przewidywał pociągnięcie do odpowiedzialności za pogwałcenie moralności międzynarodowej i świętości traktatów cesarza niemieckiego Wilhelma II, który

Wydarzenia okresu II wojny światowej, a w szczególności potrzeba ukarania osób winnych popełnienia najcięższych zbrodni wojennych, doprowadziły do wykształcenia się pełnej odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek. Pierwsze zapowiedzi co do ukarania osób winnych wskazanych naruszeń należy upatrywać w przyjętej 13 stycznia 1942 r. przez emigracyjne rządy państw pozostających pod okupacją państw Osi deklaracji z St. James Palace¹¹ oraz podpisanej 30 października 1943 r. przez rządy Wielkiej Brytanii, USA i ZSRR deklaracji moskiewskiej.¹² Ponadto sama umowa jałtańska z 11 lutego 1945 r. oraz umowa poczdamska z 2 sierpnia 1945 r. przewidywały szybkie i sprawiedliwe ukaranie wszystkich niemieckich zbrodniarzy wojennych.¹³

8 sierpnia 1945 r. rządy czterech wielkich mocarstw podpisały w Londynie porozumienie w sprawie ścigania i karania głównych przestępców wojennych państw Osi.¹⁴ Integralną część porozumienia stanowiła Karta Międzynarodo-

miał być osądzony przez specjalny międzynarodowy trybunał złożony z 5 sędziów przedstawicieli państw osi. Ostatecznie jednak sąd nad zbiegłym na terytorium holenderskie cesarzem niemieckim nie odbył się, gdyż Holandia odmówiła jego wydania. Ponadto Traktat w swym art. 228 zobowiązywał każde z państw sprzymierzonych i stowarzyszonych do osądzenia wszystkich osób winnych naruszeń prawa i zwyczajów wojennych, popełnionych przeciwko obywatelom tych państw. Czyny popełnione względem obywateli jednego ze sprzymierzonych i stowarzyszonych mocarstw miały być sądzone przez to państwo, a te, które popełniono przeciwko obywatelom kilku z tych państw – przez specjalny Międzynarodowy Trybunał Wojskowy złożony z przedstawicieli trybunałów wojskowych mocarstw zainteresowanych (art. 229). Niemieccy zbrodniarze wojenni zostali osądzeni przez Sąd Rzeszy w Lipsku, którego wyroki były wyjątkowo łagodne, niewspółmierne do popełnionych przestępstw. Do procesów pozostałych zbrodniarzy w przeważającej większości nie doszło. Treść Traktatu wersalskiego: Dz. U. z 1920 nr 35, poz. 200.

¹¹ T. Cyprian, J. Sawicki, *Prawo norymberskie. Bilans i perspektywy*, Warszawa–Kraków 1948, s. 90–91.

¹² K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, Wrocław–Warszawa 1976, s. 32–33.

¹³ Umowa jałtańska w swej części 6 pt. „Główni przestępcy wojenni” gwarantuje: „The conference agreed that the question of the major war criminals should be the subject of inquiry by the three Foreign Secretaries for report in due course after the close of the conference.” Natomiast umowa poczdamska w swej części 6 „Przestępcy wojenni” stanowi: „The Three Governments have taken note of the discussions which have been proceeding in recent weeks in London between British, United States, Soviet and French representatives with a view to reaching agreement on the methods of trial of those major war criminals whose crimes under the Moscow Declaration of October, 1943 have no particular geographical localization. The Three Governments reaffirm their intention to bring these criminals to swift and sure justice. They hope that the negotiations in London will result in speedy agreement being reached for this purpose, and they regard it as a matter of great importance that the trial of these major criminals should begin at the earliest possible date. The first list of defendants will be published before 1st September”. Treść umów dostępna na stronie: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/wwii.asp, zob. też E. Dynia, *Przestępstwa prawa międzynarodowego. Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki*, Warszawa 1999, s. 4.

¹⁴ Porozumienie londyńskie jako traktat międzynarodowy stanowi podstawę prawną do funkcjonowania MTW, Dz. U. 1947 nr 63, poz. 367.

wego Trybunału Wojskowego, która w art. 6 wymieniała czyny podlegające jurysdykcji Trybunału i pociągające za sobą indywidualną odpowiedzialność karną jednostek.¹⁵ Odpowiedzialność ta nie ograniczała się do sprawstwa, lecz obejmowała ponadto podżeganie, pomocnictwo, działanie na rozkaz oraz współsprawstwo w przypadku popełnienia zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko pokojowi oraz zbrodni przeciwko ludzkości.¹⁶

Karta MTW nie oszczędzała również urzędników państwowych, których immunitety wygasły wraz z popełnieniem przez nich zbrodni międzynarodowych.¹⁷ Ponadto jako podstawa prawna działalności Trybunału norymberskiego odegrała ona ogromną rolę w kształtowaniu się współczesnego pojęcia odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek. W myśl zasad norymberskich, ukształtowanych na podstawie wskazanej powyżej Karty¹⁸ oraz Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu¹⁹, początkowo potwierdzonych przez rezolucję Zgromadzenia Ogólnego z 11 grudnia 1946 r.²⁰, a następnie częściowo skodyfikowanych przez Komisję Prawa Międzynarodowego²¹, jednostkę można było pociągnąć do odpowiedzialności za zbrodnie międzynarodowe niezależnie od ustawodawstwa wewnętrznego jej państwa ojczystego.

Pod wpływem procesów norymberskich wspomniane powyżej ustawodawstwo znacznie się rozwinęło²², a zasady norymberskie zaczęto egzekwować i rozwijać w wielostronnych umowach międzynarodowych.²³ Pojawiło się nawet

¹⁵ Do czynów tych art. 6 Karty MTW zaliczał: 1) zbrodnie przeciwko pokojowi, 2) zbrodnie wojenne oraz 3) zbrodnie przeciwko ludzkości.

¹⁶ Art. 6 i 8 Karty MTW.

¹⁷ Art. 7 Karty MTW.

¹⁸ Karta ta stała się podstawą do przeprowadzenia między 20 listopada 1945 r. a 1 października 1946 r. procesu 22 hitlerowskich zbrodniarzy wojennych, w wyniku którego 12 oskarżonych zostało skazanych na śmierć, 7 na kary więzienia, a 3 uniewinniono. Patrz J. Nowakowska-Małusecka, *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie popełnione w byłej Jugosławii i w Rwandzie*, Katowice 2000, s. 19.

¹⁹ Karta ta stała się podstawą prawną do przeprowadzenia między 29 kwietnia 1946 r. a 12 listopada 1948 r. procesu 28 japońskich zbrodniarzy wojennych. Wyroki wydano względem 25 osób, z których 7 skazano na śmierć, 16 na dożywotnie więzienie, a 2 na kary więzienia. *Ibidem*.

²⁰ K. Kocot, K. Wolfke, *op. cit.*, s. 96.

²¹ KPM opracowała 7 zasad norymberskich do 1954 r., następnie postanowiła prace zawiesić do czasu opracowania definicji zbrodni agresji. A. Klafkowski, *Zasady norymberskie a rozwój prawa międzynarodowego*, Warszawa 1966, s. 18–27.

²² Należy zwrócić w tym miejscu uwagę chociażby na Ustawę nr 10 Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami z 20 grudnia 1945 r. o karaniu osób winnych zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko pokojowi i zbrodni przeciw ludzkości. Zob. W. Czapliński, *Skutki prawne nielegalnego użycia siły w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 1993, s. 196.

²³ Są one dziś źródłem obowiązującego międzynarodowego prawa karnego. Wśród nich należy uwzględnić: 1) Konwencję z 9 grudnia 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Dz. U. z 1952 nr 2, poz. 9 i nr 31, poz. 213; I–IV Konwencje genewskie z 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny oraz I i II Protokół dodatkowy z 8 czerwca 1977 r. do Konwencji genewskich, dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych i niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, zob. Dz. U. z 1956, nr 38, poz. 171, Dz. U. z 1956 r. nr 56, poz. 175, Dz. U. z 1956 r. nr 38,

kilka przypadków, w których sądy krajowe oparły swe rozstrzygnięcia bezpośrednio na zasadach norymberskich jako normach prawa karnego²⁴ oraz na zasadach norymberskich jako prawie zwyczajowym.²⁵

Znaczny wkład w rozwój międzynarodowej odpowiedzialności karnej jednostek wniosła Rada Bezpieczeństwa ONZ, gdyż na podstawie jej rezolucji zaczęły powstawać międzynarodowe trybunały karne powoływane *ad hoc*. Znaczenie Rady Bezpieczeństwa w tym zakresie jest nieocenione, gdyż jej decyzje stały się „furtką” umożliwiającą społeczności międzynarodowej pociągnięcie do odpowiedzialności zbrodniarzy winnych ciężkich naruszeń prawa międzynarodowego.²⁶ Rezolucjami Rady Bezpieczeństwa, ustanowionymi na podstawie rozdziału VII Karty NZ i zgodnie z art. 29 Karty NZ²⁷, utworzono Międzynarodowy Trybunał Karny do spraw byłej Jugosławii²⁸ oraz Międzynarodowy Trybunał Karny do spraw Rwandy.²⁹ Trybunały zostały powołane do czasu przywrócenia

poz. 175, Dz. U. z 1956 r. nr 38, poz. 171, Dz. U. z 1992 r. nr 41, poz. 175, Dz. U. z 1992 r. nr 41, poz. 175; 3) Konwencja z 26 listopada 1968 r. o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, Dz. U. z 1970, nr 26, poz. 208; 4) Konwencja z 30 listopada 1973 r. o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 186; 5) Kodeks przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości z 7 kwietnia 1996 r., który w art. 2 przewiduje indywidualną odpowiedzialność karną jednostki za: zbrodnie agresji (art. 16), zbrodnie ludobójstwa (art. 17), zbrodnie przeciwko ludzkości (art. 18) oraz zbrodnie wojenne (art. 20), <http://untreaty.un.org/ilc/>, szerzej zob. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 461–462; 6) umowy dotyczące odpowiedzialności jednostek za akty terrorystyczne, wykaz umów – patrz *ibidem*.

²⁴ Należy w tym miejscu zwrócić szczególną uwagę na orzeczenie Sądu Najwyższego NRD z 25 marca 1966 r. W. Czapliński, *Odpowiedzialność karna ...*, s. 238.

²⁵ Warto zwrócić szczególną uwagę na wyrok francuskiego Sądu Kasacyjnego z 6 października 1983 r. w sprawie K. Barbiego. *Ibidem*.

²⁶ Przyjętą do tej pory w prawie międzynarodowym metodą powoływania trybunałów były uchwalane, a następnie ratyfikowane umowy międzynarodowe. Tryb taki nie gwarantował więc utworzenia trybunału, ze względu na możliwy sprzeciw członków ONZ wobec ratyfikacji takiej umowy. Zob. R. Wieruszewski, *Międzynarodowy Trybunał Karny dla osądzenia sprawców naruszeń prawa humanitarnego w byłej Jugosławii*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 8, s. 60 i n.

²⁷ Podstawy prawne powołania MTKJ i MTKR budzą wiele kontrowersji, gdyż art. 29 KNZ nie zawiera bezpośredniego upoważnienia dla Rady Bezpieczeństwa do powołania organu pomocniczego o charakterze sądowym. Takiej formy środka przymusu nie przewiduje również art. 41 oraz 42 KNZ, mimo to MTKJ w sprawie D. Tadicia zezwolił na powołanie Trybunału, stwierdzając, iż głównym celem Rady Bezpieczeństwa tworzącej MTKJ na podstawie art. 29 KNZ było przywrócenie oraz utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa w regionie bałkańskim oraz wskazał, iż środki przymusu wyliczone w art. 41 i 42 KNZ nie stanowią katalogu zamkniętego. Zob. J. Nowakowska-Małusecka, *op. cit.*, s. 55.

²⁸ Zob. Międzynarodowy Trybunał Karny do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popelnione na Terytorium Byłej Jugosławii, U.N. Doc. S/RES/808(1993); MTKJ sądzi zbrodnie popelnione na terytorium byłej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii od 1 stycznia 1991 r.

²⁹ Zob. Międzynarodowy Trybunał Karny do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popelnione na Te-

i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa na tych obszarach, a ich jurysdykcja uzyskała pierwszeństwo³⁰ w stosunku do jurysdykcji krajowej.

Indywidualną odpowiedzialność karną przed danymi Trybunałami ponoszą wyłącznie osoby fizyczne, które planowały, podlegały, rozkazywały, popełniły lub w inny sposób podjudzały lub pomagały w planowaniu, przygotowaniu lub popełnianiu³¹: ciężkiego naruszenia Konwencji Genewskich z 1949 r. (art. 2 Statutu MTKJ), pogwałcenia praw i zwyczajów wojny (art. 3 Statutu MTKJ), zbrodni ludobójstwa (art. 4 Statutu MTKJ oraz art. 2 Statutu MTKR), zbrodni przeciw ludzkości (art. 5 Statutu MTKJ oraz art. 3 Statutu MTKR) oraz pogwałcenia art. 3 wspólnego dla Konwencji Genewskich z 1949 r., a także postanowień II Protokołu Dodatkowego z 1977 r. do tych Konwencji (art. 4 Statutu MTKR).³² Ponadto Statuty wykluczają możliwość złagodzenia kary lub nawet zwolnienia z odpowiedzialności karnej osób oskarżonych o popełnienie zbrodni tylko ze względu na ich pozycję jako głowy państwa czy szefa rządu.³³

Działalność MTKJ wciąż się rozwija. Łącznie do września 2009 r. stanęło przed nim prawie 200 osób, z czego w stosunku do ponad 130 oskarżonych postępowania zostały już zakończone.³⁴ Z kolei MTKR w ciągu 16 lat swej działalności zakończył postępowania względem zaledwie 49 osób, w tym prawomocnym wyrokiem orzekł o odpowiedzialności karnej tylko 31 oskarżonych.³⁵ Przewlekłość prowadzonych przez MTKR postępowań spowodowana jest głównie brakiem znacznej części sędziów, adwokatów i prokuratorów, wymordowanych podczas wojny domowej w Rwandzie w 1994 r. Ze względu na taki obrót

rytorium Rwandy oraz Obywateli Rwandy Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne takie Naruszenia Popelnione na Terytorium Sąsiednich Państw, U.N. Doc. S/RES/955(1994), MTKR sądzi zbrodnie popełnione na terytorium Rwandy między 1 stycznia a 31 grudnia 1994 r.

³⁰ Pierwszeństwo jurysdykcji MTKJ i MTKR wyraża się w tym, iż w każdym stadium postępowania mogą one oficjalnie zażądać od sądu krajowego przekazania sprawy zgodnie z art. 9 ust. 2 Statutu MTKJ i 8 ust. 2 Statutu MTKR oraz prawomocnie wydać wyrok, który nie może być kwestionowany przez sąd krajowy, zgodnie z zasadą *non bis in idem*, Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, UN Doc. S/25704, 3.05.1993 oraz Statute of the International Criminal Tribunal for Ruanda. Annex to the S.C. Resolution S/Res/955 (1994), 8.11.1994.

³¹ Art. 7 Statutu MTKJ oraz art. 6 Statutu MTKR.

³² Opis poszczególnych zbrodni – patrz treść Statutu MTKJ oraz Statutu MTKR oraz J. Nowakowska-Małusecka, *op. cit.*, s. 57–84.

³³ Art. 7 ust. 2 Statutu MTKJ oraz art. 6 ust. 2 Statutu MTKR.

³⁴ MTKJ pierwszy akt oskarżenia wydał 7 listopada 1994 r., ostatni (do tej pory) 22 grudnia 2009 r. Procesy zostały przeprowadzone względem m.in. R. Karadžica, R. Mladica, D. Kordicia, D. Tadića, S. Miloševića, www.icty.org.

³⁵ MTKR pierwszy akt oskarżenia wydał w maju 1996 r., ze względu na ciągłą działalność Trybunału nadal wydawane są akty oskarżenia oczekujące na rozpatrzenie (np. akt z 10 czerwca 2001 r. w sprawie G. Ndahimana czy akt z 1 marca 2010 r. w sprawie I. Nizeyimana). Prawomocne wyroki MTKR wydał m.in. względem J. P. Akayesu, G. Ruggio, G. Rutangi, J. Kabandy, www.icttr.org.

wydarzeń zdecydowano się uruchomić obok MTKR tradycyjne ludowe sądy wioskowe – gecaca (*gacaca*), tzw. sądy na trawie, które są uprawnione do orzekania wysokich kar pozbawienia wolności, z wyłączeniem kary śmierci.

Rzetelność postępowań przed takimi trybunałami jest jednak znacznie ograniczona. Przede wszystkim nie spełniają one odpowiednich standardów bezstronności oraz prawa do obrony.³⁶ Bez wątplenia pozytywnym aspektem utworzenia MTKJ i MTKR jest upowszechnienie jako prawa zwyczajowego art. 3 wspólnego dla wszystkich czterech Konwencji genewskich z 1949 r. oraz II Protokołu dodatkowego do nich z 1977 r., umożliwiającego pociągnięcie do międzynarodowej odpowiedzialności karnej osób winnych popełnienia najcięższych zbrodni międzynarodowych w czasie konfliktu wewnętrznego oraz przyspieszenie prac nad powołaniem stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego.³⁷

W 90. latach XX w. pojawiły się nowe instytucje, tzw. „trybunały hybrydowe” łączące mechanizmy krajowe z międzynarodowymi, przed którymi jednostki odpowiadają za ciężkie naruszenie norm prawa międzynarodowego. Wśród nich możemy wyróżnić: trybunały z przewagą pierwiastka krajowego – Nadzwyczajne Izby Kambodżańskie, sądy w Kosowie i Specjalne Sądy Wschodniego Timoru oraz trybunały z przewagą pierwiastka międzynarodowego – Specjalny Trybunał dla Sierra Leone.³⁸

Formalnoprawną podstawą tworzenia tych organów są traktaty międzynarodowe, zawierane między rządem danego państwa a ONZ. Nadzwyczajne Izby Kambodżańskie (*Extraordinary Chambers*) powstały na podstawie porozumienia między Kambodżą a ONZ z 6 czerwca 2003 r.³⁹ oraz ustawy kambodżańskiego Zgromadzenia Narodowego z 10 sierpnia 2001 r., w celu wymierzenia sprawiedliwości sprawcom zbrodni popełnionych w Kambodży podczas reżimu Czerwonych Khmerów.⁴⁰ W postępowaniu przed Izbami stosowane jest kambodżańskie prawo procesowe, jednak w przypadkach: luk prawnych, wątpliwości co do wykładni przepisów krajowych oraz zastrzeżeń co do zgodności regulacji krajowych

³⁶ Sądy te składają się ze zgromadzenia mieszkańców wiosek, w których popełniono zbrodnie, świadków, pokrzywdzonych oraz ich najbliższych. Od orzeczeń skazujących przysługują odwołania do innego sądu *gacaca* wyższego szczebla. Zob. M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 64–65.

³⁷ J. Nowakowska-Małusecka, *op. cit.*, s. 182–185.

³⁸ Zob. następujące opracowania: A. Flor, M. Schlicher, *Historical and Political Background to the Conflict in East Timor*; M. Othman, *The Framework of Prosecutions and the Court System in East Timor*; O. H. Ohlsen, *Investigations of Serious Crimes in East Timor*, [w:] *New Approaches in International Criminal Justice: Kosovo, East Timor, Sierra Leone and Cambodia*, Freiburg 2003, s. 73–128 oraz M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. 1, Kraków 2004, s. 94.

³⁹ Tekst porozumienia został dołączony do specjalnego raportu Sekretarza Generalnego ONZ. Zob. Report of the Secretary-General on Khmer Rouge Trials, UN Doc. A/57/769, 31.03.2003.

⁴⁰ Zob. R. Kostrzyński, *Czerwoni Khmerzy pod sąd*, „Rzeczpospolita” nr 154 z 4 lipca 2006 r., s. 15 oraz S. Grzymiski, *Kambodża: Czy można zapomnieć?*, „Rzeczpospolita” nr 91 z 17 kwietnia 2000 r., s. 9.

ze standardami międzynarodowymi – zobowiązane są one posilkować się prawem międzynarodowym.⁴¹ Niestety, częstotliwość wydawanych przez Izby nakazów aresztowania oraz efektywność prowadzony przez nie postępowań jest znikoma.⁴²

Specjalny Trybunał dla Sierra Leone powstał na podstawie porozumienia zawartego 16 stycznia 2002 r. pomiędzy rządem Sierra Leone a ONZ.⁴³ Został on utworzony w celu osądzenia osób ponoszących największą odpowiedzialność za poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego oraz ustawodawstwa Sierra Leone, popełnione na terytorium tego państwa, poczynając od 30 listopada 1996 r., włącznie z przywódcami, którzy popełniając te zbrodnie, stanowili zagrożenie dla procesu pokojowego w Sierra Leone.⁴⁴ Przewaga pierwiastka międzynarodowego w zakresie funkcjonowania danego trybunału wyraża się przede wszystkim w jego prymacie nad sądami krajowymi⁴⁵ oraz konstrukcji składów orzekających.⁴⁶ W ciągu ponad 8 lat swej działalności Specjalny Trybunał dla Sierra Leone wydał prawomocne wyroki względem 8 osób⁴⁷. Postępowania toczą się nadal względem pozostałych 11, w tym prezydenta Liberii Charlesa Taylora.⁴⁸

⁴¹ Nadzwyczajne Izby Kambodżańskie orzekają w I inst. w składzie pięciosobowym (3 sędziów z Kambodży i 2 wskazanych przez Sekretarza Generalnego ONZ), zaś w II inst. w składzie dziewięciosobowym (5 sędziów z Kambodży i 4 wskazanych przez Sekretarza Generalnego ONZ). M. Płachta, *Międzynarodowe trybunały karne: próba typologii i charakterystyk*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 3, s. 24–27.

⁴² Od momentu swego powstania po dzień dzisiejszy Nadzwyczajne Izby Kambodżańskie osądziły zaledwie 5 osób (np. dowódcę więzienia politycznego Toul Sleng-Kaiga Gueka Eava, pseudonim „Dusz”), a wobec kolejnych 8 oskarżonych zostały wydane nakazy aresztowania (m.in. Khieu Samphan – premier Królewskiego Rządu Kambodży oraz Noun Chea – główny ideolog Czerwonych Khmerów i przewodniczący Demokratycznego Zgromadzenia Narodowego Kampuczy zostali oskarżeni o zbrodnie przeciwko ludzkości oraz ciężkie naruszenie Konwencji genewskich z 1949 r., a Ienga Sarya – byłego Ministra Spraw Zagranicznych oskarżono o zbrodnie przeciw ludzkości i zbrodnie wojenne). S. Schulz, *The Khmer Rouge Tribunal in Cambodia*, „DIAS-Analysis” 2009, nr 42, s. 7.

⁴³ Treść dokumentu, patrz: <http://www.sc-sl.org>.

⁴⁴ Art. 1 ust. 1 Statutu Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone.

⁴⁵ Sądy krajowe zobowiązane są w każdym stadium postępowania przekazywać trybunałowi każdą sprawę oraz wydać wszystkich podejrzanych, art. 8 i 17 Statutu Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone.

⁴⁶ Specjalny Trybunał dla Sierra Leone orzeka w I inst. w składzie trzyosobowym (1 jest powoływany przez rząd Sierra Leone, pozostałych 2 powołuje Sekretarz Generalny ONZ) oraz w II inst. w składzie pięciosobowym (2 powołuje rząd Sierra Leone, a 3 pozostałych Sekretarz Generalny ONZ). M. P. Scharf, *The Special Court for Sierra Leone*, „The American Society of International Law” (October) 2000, <http://www.asil.org>.

⁴⁷ Skazano m.in. dowódców Cywilnych Sił Obronnych – M. Fofana i A. Kondewa oraz dowódców byłego Zjednoczonego Rewolucyjnego Frontu – F. S. Sankoha, S. Bockarie, I. Hassana oraz M. Kallona, <http://www.sc-sl.org>.

⁴⁸ Nakaz aresztowania względem Charlesa Taylora został wydany 7 marca 2003 r., 30 czerwca 2006 r. przetransportowano go do Hagi, gdzie w siedzibie MTK prowadzony jest jego proces przed STSL. Obecnie jest on w fazie obrony oskarżonego. *Ibidem*.

Ponadto alternatywnym sposobem rozliczania najpoważniejszych naruszeń prawa humanitarnego są powoływane dla ustalania stanów faktycznych popełnianych zbrodni, gromadzenia dowodów oraz zapewniania ochrony pokrzywdzonym i świadkom – Komisje Prawdy i Pojednania.⁴⁹ Niestety, większość sprawców najcięższych zbrodni międzynarodowych unika kary ze względu na ich nieefektywne działania, a w szczególności masowo stosowane amnestie.

Znaczny wkład w rozwój idei odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek wniosła Komisja Prawa Międzynarodowego, która już w 1948 r. na swych dwóch sesjach pozytywnie zaopiniowała projekt utworzenia stałego międzynarodowego organu sądowego posiadającego jurysdykcję nad osobami oskarżonymi o ludobójstwo i inne przestępstwa określone przez umowy międzynarodowe.⁵⁰ Specjalny komitet powołany przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1950 r.⁵¹ oraz późniejszy nowy komitet funkcjonujący od 1952 r.⁵² opracowały wstępny projekt statutu trybunału, po czym prace nad nim zawieszono.⁵³ Zostały one wznowione dopiero w 1990 r. wraz z pracami nad kodeksem przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości oraz zagadnieniem odpowiedzialności państw za naruszenie prawa międzynarodowego.⁵⁴

Komisja Prawa Międzynarodowego oraz powołany rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1995 r. Komitet Przygotowawczy opracowały ostateczną wersję statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, którą uchwalono na Konferencji Dyplomatycznej Przedstawicieli Państw-Stron ONZ dnia 17 lipca 1998 r. w Rzymie.

Jurysdykcja podmiotowa trybunału (*ratione personae*) dotyczy pełnoletnich osób fizycznych, którym można przypisać sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, podżeganie, pomocnictwo oraz usiłowanie popełnienia najpoważniejszych zbrodni prawa międzynarodowego.⁵⁵ Jurysdykcją przedmioto-

⁴⁹ Komisjami takimi są m.in. powołana w 1993 r., Komisja Prawdy i Pojednania RPA (*South African Truth and Reconciliation Commission*) czy utworzona w 1992 r. Komisja Prawdy i Pojednania w Salwadorze (*Truth Commission for El Salvador*). M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 67.

⁵⁰ Wniosek o rozpatrzenie celowości powołania takiego organu został przedstawiony Komisji 9 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 260B/III (*Study by the International Law Commission of the question of an international criminal jurisdiction*), zob. <http://daccess-dds-ny.un.org>.

⁵¹ Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 498/V z 12 grudnia 1950 r. *Ibidem*.

⁵² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ A. 687/VII z 5 grudnia 1952 r., <http://daccess-dds-ny.un.org>.

⁵³ Możliwość utworzenia takiego trybunału przewidywał również art. 6 Konwencji z 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa oraz art. V Konwencji z 1973 r. w sprawie zwalczania i karania zbrodni apartheidu.

⁵⁴ K. Karski, *Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 3, s. 70–74.

⁵⁵ Zob. art. 25 i 26 Statutu MTK. Szerzej M. Płachta, *op. cit.*, s. 397–402.

wą (*ratione materiae*) objęto: zbrodnie ludobójstwa (art. 6), zbrodnie przeciwko ludzkości (art. 7), zbrodnie wojenne (art. 8) oraz zbrodnie agresji.⁵⁶ Jurysdykcja czasowa (*ratione temporis*) obowiązuje państwo od momentu przyjęcia jego statutu.⁵⁷ W związku z tym kompetencja trybunału do sądenia osób winnych zbrodni międzynarodowych rozciąga się na zbrodnie, które zostały popełnione po jego wejściu w życie. Terytorialny zakres jurysdykcji (*ratione loci*) jest niemal nieograniczony, podporządkowany jedynie zasadzie komplementarności. W szczególnych przypadkach jurysdykcja trybunału może obejmować również zbrodnie międzynarodowe popełnione przez obywateli państw niebędących stroną statutu oraz popełnionych poza terytorium Państwa-Strony.⁵⁸

Komisja Prawa Międzynarodowego od wczesnych lat 70. XX w. zajmowała się opracowywaniem projektów dotyczących odpowiedzialności państw za naruszenie norm prawa międzynarodowego. Przez prawie 30 lat (1971–2000) w swych projektach aktów prawnych, dotyczących odpowiedzialności państw, nie umieściła ona bezpośrednich uregulowań z zakresu odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek. Przedstawiciele doktryny zaczęli jednak dostrzegać załączki kształtowania się danej odpowiedzialności w dokonanym przez komisję rozróżnieniu zbrodni międzynarodowych na międzynarodowe zbrodnie państw (*international crimes of States*)⁵⁹, zastąpione w 2001 r. pojęciem „poważnych naruszeń zobowiązań wynikających z bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego”⁶⁰ oraz zbrodnie w świetle prawa międzynarodowego (*crimes under international law*)⁶¹ – w wielu przypadkach interpretowane dziś przez KPM

⁵⁶ Definicja zbrodni agresji nie została umieszczona w Statucie MTK. W art. 5 ust. 2 określono jedynie, iż powinna ona zostać opracowana do 7 lat od wejścia w życie Statutu. Obecnie prace nad nią trwają w ramach Grupy Roboczej Zgromadzenia Państw Stron MTK. Dokumentacja dotycząca prac grupy i związane z nią materiały dostępne na stronie: <http://www.un.org/law/icc/documents/aggression/aggressiondocs.htm>. Szerzej na temat prowadzonych prac i pojawiających się w związku z nimi licznych problemów: W. Czapliński, *Odpowiedzialność karna*, s. 249–256. Szerzej na temat jurysdykcji przedmiotowej MTK. *Ibidem*, s. 356–396.

⁵⁷ Zob. art. 11 Statutu MTK. Szerzej M. Płachta, *op. cit.*, s. 402–406.

⁵⁸ Zob. art. 13 b Statutu MTK. *Ibidem*, s. 406–409.

⁵⁹ Projekt KPM z 1976 r. w art. 19 ust. 2 definiował zbrodnię międzynarodową państwa jako: „akt będący naruszeniem zobowiązania międzynarodowego o podstawowym znaczeniu dla ochrony fundamentalnych interesów społeczności międzynarodowej”. (An internationally wrongful act which results from the breach by a State of an international obligation so essential for the protection of fundamental interests of the international community that its breach is recognized as a crime by that community as a whole, constitutes an international crime), YBILC 1976, t. II, cz. II, s. 95–96.

⁶⁰ Naruszenie musi być poważne, to znaczy dokonywane w zorganizowany i przemyślany sposób, zamierzone i ciężkie. Zob. art. 40 projektu KPM z 2001 r.: „a serious breach by a State of an obligation arising under a peremptory norm of general international law”, YBILC 2001, t. II, cz. II, s. 112–113.

⁶¹ Interpretowane różnie w doktrynie, jednak jedną z najbardziej zbliżonych do współczesnego pojmowania tego pojęcia interpretacją jest definicja M. Spinedi, określająca „crimes under

jako zbrodnie jednostek przeciwko normom prawa międzynarodowego, pociągające za sobą ich indywidualną odpowiedzialność karną.

Zasady charakterystyczne dla klasycznego prawa karnego mają zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do osób indywidualnych, dopuszczających się określonych przestępstw międzynarodowych. Regułą tradycyjnej odpowiedzialności karnej nie podlegają zaś państwa ponoszące odpowiedzialność za naruszone przez nie zobowiązania międzynarodowe. Ich odpowiedzialność powstaje wówczas, gdy zgodnie z prawem międzynarodowym możemy im przypisać określone działanie bądź zaniechanie, a postępowanie to stanowi naruszenie zobowiązania międzynarodowego.⁶² Państwo dopuszczające się takiego naruszenia ma obowiązek naprawienia szkody w taki sposób, by usunąć skutki czynu niedozwolonego oraz przywrócić stan sprzed jego dokonania.⁶³ Jeżeli restytucja nie jest możliwa, zobowiązane jest ono do zadośćuczynienia oraz wypłaty rekompensaty.⁶⁴ Artykuł 58 (*individual responsibility*) Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego z 2001 r., dotyczących odpowiedzialności państw za naruszenie norm prawa międzynarodowego, wskazuje, iż odpowiedzialność państwa za naruszenie norm prawa międzynarodowego nie stoi na przeszkodzie indywidualnej karnoprawnej odpowiedzialności przedstawicieli państwa za zbrodnie międzynarodowe.

PROBLEM ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNOMIĘDZYNARODOWEJ JEDNOSTEK ZA ZBRODNIĘ POPEŁNIONE W DARFURZE

Od 1956 r. Sudan jest niepodległym państwem. Niestety, przez cały okres swej niezależności doświadcza licznych wojen domowych, podczas których zarówno osoby prywatne, jak i przedstawiciele państwa popełniają zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości. Obszarem dotkniętym jednym z największych konfliktów wewnętrznych na świecie jest Darfur, w którym od

international law” jako: „individual action, committed by private individuals or State organs considered to be so serious that the State are authorized, and often even obliged, to judge and punish them, on the basis of their international law, waiving the ordinary rules of jurisdiction extradition etc.” Zob. M. Spinedi, *International Crimes of State: The Legislative History*, [w:] J. H. H. Weiler, A. Cassese, M. Spinedi (red.), *International Crimes of State: A Critical Analysis of the ILC's Draft Article 19 on State Responsibility*, Berlin–New York 1989, s. 138, cyt. za: B. Krzan, *op. cit.*, s. 48.

⁶² Art. 1 i 2 Projektu Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego z 2001 r., YBILC 2001, t. II, cz. II, s. 63–68.

⁶³ Mimo iż Artykuły KPM z 2001 r. nie wymieniają szkody jako przesłanki odpowiedzialności, potwierdzają ją niektóre z orzeczeń MTS. Wśród nich możemy wyróżnić orzeczenie dotyczące Fabryki w Chorzowie czy orzeczenie dotyczące statku Rainbow Warrior. Zob. PCIJ, seria A, nr 9, s. 21, a także 82 ILR, s. 499.

⁶⁴ Szerzej zob. art. 34–39 Artykułów KPM z 2001 r. wraz z komentarzem. J. Crawford, *op. cit.*, s. 211–241.

2003 r. toczą się krwawe walki pomiędzy rządem Sudanu wspomaganym przez bojówki muzułmańskich Dżandżawidów a afrykańską Ludową Armią Wyzwolenia Sudanu oraz Ruchem na rzecz Sprawiedliwości i Równości.⁶⁵ Darfur oraz zachodni Sudan narażone są w szczególności na masowe mordy, gwałty, zawłaszczenia mienia oraz przymusowe przesiedlenia mieszkającej tam ludności, dokonywane przez rządową milicję Dżandżawidów.⁶⁶ Szacuje się, że wojna domowa w Darfurze pochłonęła już setki tysięcy istnień ludzkich, następne 2,7 miliona zostało przesiedlonych, a ponad 200 tysięcy cierpi w obozach dla uchodźców w pobliskim Czadzie oraz Ugandzie.⁶⁷

Jednym z pierwszych działań podjętych przez społeczność międzynarodową w stosunku do Darfuru było uchwalenie przez Radę Bezpieczeństwa 11 czerwca 2004 r. rezolucji 1547, potępiającej wszelkie naruszenia praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, dokonywane przez strony konfliktu.⁶⁸ Z końcem lipca 2004 r. Rada Bezpieczeństwa uchwaliła rezolucję 1556, w której nakazywała rządowi Sudanu rozbrojenie i osądzenie przywódców muzułmańskiej milicji Dżandżawidów.⁶⁹ Na podstawie rezolucji 1564 z 18 września 2004 r.⁷⁰ utworzono Międzynarodową Komisję Dochodzeniową (*International Commission of Inquiry*), która miała zbadać, czy na terytorium Darfuru nie dochodzi do poważnych naruszeń prawa humanitarnego oraz aktów ludobójstwa. Komisja pod przewodnictwem Antonio Cassesa przedstawiła 25 stycznia 2005 r. raport ze swej prawie czteromiesięcznej działalności, w którym udokumentowała masowe mordy, stosowanie tortur, gwałty oraz przymusowe przesiedlanie ludności cywilnej na terenie Darfuru oraz zasugerowała, że sprawcy tych zbrodni powinni zostać osądzeni przez Międzynarodowy Trybunał Karny.⁷¹ Liczne

⁶⁵ M. Happold, *Darfur, the Security Council and the International Criminal Court.*, „International and Comparative Law Quarterly” 2006, nr 55, s. 226.

⁶⁶ Bieżące informacje opisujące sytuację w Darfurze są dostępne na stronie: <http://www.sudanreeves.org/News.html>.

⁶⁷ Dokładna liczba ofiar konfliktu nie jest znana. W 2007 r. Human Rights Watch szacowała ją na ponad 200 tysięcy osób (informacje dostępne na stronie www.hrw.org). We wrześniu 2009 r. Polska Akcja Humanitarna podawała, że w Darfurze zginęło już ponad 300 tysięcy osób (informacje dostępne na stronie: www.pah.org.pl). Obecnie konflikt rozwija się, więc liczba ta może być bliska lub przekraczać 400 tysięcy osób (informacje dotyczące osób przesiedlonych i przebywających w obozach dla uchodźców – raport Human Rights Watch z października 2009 r., *The Way Forward Ending Human Rights Abuses and Repression across Sudan*, dostępny na stronie: www.hrw.org).

⁶⁸ U.N.Doc. S/RES/1547, 11.06.2004. Rezolucja ta została poprzedzona oświadczeniem prawnym przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa, wskazującym na jego głębokie zaniepokojenie kryzysem humanitarnym w Darfurze – U.N. Press Release S.C./8050, 2.04.2004.

⁶⁹ U.N.Doc. S/RES/1556, 30.07.2004.

⁷⁰ Treść rezolucji dostępna na stronie: http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions04.html.

⁷¹ *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, 25 January 2005*, raport dostępny na stronie: http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf.

kontrowersje pojawiły się wokół pytania o odpowiedzialność O. Al-Bashira za zbrodnię ludobójstwa.⁷² Ostatecznie zarzut ten nie pojawił się w międzynarodowym nakazie aresztowania wydanym wobec prezydenta Sudanu przez Izbę Przygotowawczą MTK.⁷³ Prokurator Luis Moreno-Ocampo 6 lipca 2009 r. złożył do Izby Odwoławczej MTK apelację od decyzji Izby Przygotowawczej, uzasadniając, iż nie uznała ona sformułowanych przez niego zarzutów i przedstawionych na ich poparcie dowodów wskazujących na popełnienie przez Al-Bashira zbrodni ludobójstwa, tylko dlatego, iż według Izby nie wykazał on bezpośredniego zamiaru popełnienia ludobójstwa (*genocidal intent*). W marcu 2010 r. Izba Odwoławcza uznała apelację prokuratora za zasadną w całości i przekazała ją Izbie Przygotowawczej do ponownego rozpoznania.⁷⁴

Zgodnie z art. 2 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 9 grudnia 1948 r. oraz art. 6 Statutu MTK, zbrodnią ludobójstwa jest którykolwiek z następujących czynów, dokonanych w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych poprzez: zabójstwo członków grupy; spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy; rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego; stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy lub przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy. Przepięstwo to jest bardzo trudne do udowodnienia, gdyż niezbędna do wykazania jest nie tylko umyślność działania sprawcy, ale również jego działanie w bezpośrednim zamiarze zniszczenia fizycznego lub psychicznego części bądź całości grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej.

Międzynarodowa Komisja Dochodzeniowa (*International Commission of Inquiry*) w swym raporcie z 18 września 2004 wykazała jedynie, iż kampania zabójstw, gwałtów oraz masowych przesiedleń ludności cywilnej może być rozpatrywana tylko w zakresie walki rządu Sudanu z powstańcami (*counter-insurgency*).⁷⁵ Według Komisji nie istnieją natomiast dowody, które umożliwiałyby postawie-

⁷² Zob. W. A. Schabas, *Genocide, crimes against humanity and Darfur: The Commission of Inquiry's findings on genocide*, „Cardozo Law Review” 2005–2006, t. 27, nr 4, s. 1703–1721; J. Apsel, *On our watch: The genocide convention and the deadly, ongoing case of Darfur and Sudan*, „Rutgers Law Review” 2008–2009, t. 61, nr 1, s. 53–74; M. L. Hong, *A genocide by any other name: language, law and response to genocide*, „Virginia Journal of International Law” 2008–2009, t. 49, nr 1, s. 235–272; M. Milanović, *State responsibility for genocide*, „The European Journal of International Law” 2006, t. 17, nr 3, s. 553–604; M. Milanović, *State responsibility for genocide: a follow-up*, „The European Journal of International Law” 2007, t. 18, nr 4, s. 669–694.

⁷³ Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir – ICC-02/05-01/09-3.

⁷⁴ Notatka prasowa z 3 lutego 2010 r. dostępna na stronie MTK: <http://www.icc-cpi.int/NR/exeres/835A9BD1-217E-4695-B304-918B8B3F4793.htm>.

⁷⁵ *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary – General*

nie przedstawicielom rządu Sudanu zarzutów zniszczenia w całości lub w części grup etnicznych, narodowych, religijnych lub rasowych. Niemniej jednak, zgodnie z punktem 641 wspomnianego powyżej raportu – Komisja doszła do wniosku, iż niektórym osobom prywatnym, włączając w ich szeregi przedstawicieli rządu Sudanu, można by przypisać zamiar popełnienia ludobójstwa (*genocidal intent*). Komisja nie wymieniła jednak tych osób z imienia i nazwiska, uznając, że każdy przypadek powinien być rozpatrzony oddzielnie przez właściwy sąd.

Znalezienie przez Izbę Przygotowawczą podstaw do przedstawienia prezydentowi Sudanu zarzutu popełnienia zbrodni ludobójstwa pociągnęłoby za sobą daleko idące konsekwencje. Od 13 października 2003 r.⁷⁶ Sudan jest stroną Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 9 grudnia 1948 r. Obowiązek zapobiegania zbrodni ludobójstwa, wynikający z art. 1 oraz art. 8 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, jest nie tylko obowiązkiem stron Konwencji, lecz stanowi również imperatywną normę prawa międzynarodowego, przez co rozciąga się na całą społeczność międzynarodową.⁷⁷ Ponadto szczególną uwagę należy zwrócić na ratyfikowanie przez Sudan Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa bez zastrzeżeń.⁷⁸ Oznacza to, że zgodnie z art. 9 Konwencji nie istnieją przeszkody prawne, aby w przypadku postawienia prezydentowi Sudanu w międzynarodowym nakazie aresztowania zarzutu ludobójstwa, każda ze stron Konwencji mogła wszcząć postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości przeciwko Sudanowi.⁷⁹

Omara Al-Bashira, Ahmada Haruna i Alego Kushayba oskarżono o popełnienie zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości dzięki rezolucji 1593 Rady Bezpieczeństwa, przyjętej na podstawie rozdz. VII Karty NZ i zgodnie

Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, 25 January 2005 – raport dostępny na stronie: http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf.

⁷⁶ Informacje dotyczące aktualnego spisu alfabetycznego państw będących stronami Konwencji są dostępne na stronie: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en.

⁷⁷ Definicja imperatywnych norm prawa międzynarodowego pojawiła się po raz pierwszy w opinii doradczej z 1951 r. do Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, ICJ Rep. 1951, s. 15–16. Zakaz ludobójstwa stanowi normę *ius cogens* oraz *erga omnes*, co zostało potwierdzone m.in. w orzeczeniu w sprawie Barcelona Traction, Light and Power Company (Belgia przeciwko Hiszpanii), ICJ Rep. 1970, s. 3 i 32, oraz w uwagach wstępnych dotyczących stosowania Konwencji przy zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa w sprawie – Bośnia i Hercegowina przeciwko Jugosławii, ICJ Rep. 1996, s. 595 i 615.

⁷⁸ Informacje dotyczące składanych przez Państwa-Strony zastrzeżeń do Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 9 grudnia 1948 r. są dostępne na stronie: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/ratification/1.htm>.

⁷⁹ Art. 9 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 9 grudnia 1948 r. daje możliwość wszczęcia postępowania przed MTS. Potwierdza to chociażby sprawa Bośni i Hercegowiny przeciwko Jugosławii, zakończona postanowieniami MTS z 8 kwietnia i 13 września 1993 r., ICJ Rep. 1993, s. 3 oraz 325.

z art. 13 b Statutu MTK, w której Rada zdecydowała się „przedstawić sytuację zaistniałą w Darfurze od 1 lipca 2002 r. Prokuratorowi MTK”.⁸⁰ W tym kontekście należy zwrócić uwagę na systematyczny wzrost roli Rady Bezpieczeństwa w inicjowaniu postępowań przed MTK. Zgodnie z art. 13 b, Rada działając na podstawie rozdz. VII KNZ może przedstawić Prokuratorowi MTK (wyłącznie w formie pisemnej) sytuację wskazującą na popełnienie jednej lub więcej zbrodni międzynarodowych.⁸¹ Inicjowanie postępowania przez Radę nie wymaga uruchamiania Izby Przygotowawczej oraz powiadamiania Państw-Stron. Ocena wiarygodności uzyskanych informacji należy do prokuratora, który podejmuje decyzję o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego.⁸² Może przy tym korzystać z dodatkowych informacji od państw, organów Narodów Zjednoczonych, organizacji międzyrządowych lub pozarządowych oraz innych wiarygodnych źródeł, które uzna za właściwe, a także zapoznawać się z pisemnymi lub ustnymi zeznaniami w siedzibie Trybunału.⁸³ Od decyzji odmawiającej wszczęcia postępowania przygotowawczego przez prokuratora przysługuje Radzie Bezpieczeństwa odwołanie do Izby Przygotowawczej.⁸⁴ Jeśli Izba ta rozpatrzy odwołanie Rady negatywnie, wówczas może ona jedynie uruchomić postępowanie odwoławcze w trybie art. 82 ust. 1 a i d Statutu MTK. Jeżeli i ten środek okaże się bezskuteczny, jedynym rozwiązaniem jest ponowne przedstawienie sytuacji prokuratorowi na podstawie art. 13 b Statutu, opierając się na nowych faktach i informacjach.

Wspomnianą wcześniej rezolucję przyjęto 11 głosami „za”, brakiem głosów przeciwnych i 4 głosami wstrzymującymi się: Chin, Algierii, Brazylii i USA. W tym kontekście szczególnie krytykowane jest stanowisko Stanów Zjednoczonych, które same będąc początkowo sygnatariuszem Statutu MTK, wycofały pod nim swój podpis, nie zezwalając tym samym Trybunałowi na sądenie własnych obywateli, a milcząco przyzwalając na sądenie obywateli innego państwa sygnatariusza.⁸⁵ Początkowo Stany proponowały, by podejrzani o zbrodnie międzynarodowe przedstawiciele sudańskiego rządu zostali osądzeni przez Międzynarodowy Trybunał Karny do spraw Rwandy. Oferowały nawet finansowe wsparcie Trybunału w wysokości od 40 do 150 milionów dolarów rocznie.⁸⁶ Społeczność międzynarodowa uznała jednak, iż brak jest legitymacji do wszczęcia postępowania wobec przedstawicieli Sudanu przed tym Trybunałem.

⁸⁰ U.N.Doc. S/RES/1593, 31.03.2005.

⁸¹ B. Krzan, *op. cit.*, s. 144–157.

⁸² Zob. art. 53 Statutu MTK.

⁸³ Zob. art. 15 Statutu MTK.

⁸⁴ Zob. art. 53 ust. 3 a Statutu MTK.

⁸⁵ I. Marinakis, *A weak ICC: Can the International Criminal Court succeed without U.S. participation*, „Eyes on the ICC” 2008–2009, t. 5, nr 1, s. 141.

⁸⁶ J. Aspel, *On our watch: the genocide convention and deadly, ongoing case of Darfur and Sudan*, „Rutgers Law Review” 2008–2009, t. 61, nr 1, s. 63.

Ponadto uznano, że zastosowanie tej alternatywnej formy jurysdykcji wiązałyby się z nadmiernymi kosztami, opieszałością prowadzonego postępowania i brakiem jego efektywności.⁸⁷ Wskazywało na to chociażby dotychczasowe funkcjonowanie MTKR.

Odmienne stanowisko reprezentowali przedstawiciele rządu Sudanu, twierdząc, iż tylko ich krajowe sądy karne mają kompetencje do prowadzenia postępowania wobec głównych urzędników sudańskich.⁸⁸ Równocześnie jednak w swych wypowiedziach prasowych przedstawiciele ci wielokrotnie podkreślali, że podczas toczącej się od 2003 r. wojny domowej zginęła znaczna część ich sędziów oraz większość prawników tego kraju. Z tego względu należałoby przede wszystkim poddać w wątpliwość jakość sudańskiego sądownictwa, w tym głównie jego bezstronność i niezależność. Nawet gdy doszłoby do procesów podejrzanych o zbrodnie międzynarodowe przedstawiciele rządu Sudanu w ich rodzimym kraju, można mieć pewne wątpliwości co do ewentualnej podstawy prawnej zastosowanej wobec podejrzanych.

Wątpliwości budzi cały rozdział 22 sudańskiego kodeksu karnego z 2003 r.⁸⁹, gdzie w artykułach od 246 do 270 wskazano różne rodzaje zabójstwa. Najcięższe z kar przewidziano za zabójstwo (*murder*) z art. 251⁹⁰, nie wskazano jednak jednoznacznie znamion, jakie powinien spełniać określony w sudańskim kodeksie karnym czyn zabroniony, dlatego równie dobrze ścigani międzynarodowymi nakazami aresztowania przedstawiciele rządu Sudanu mogliby odpowiadać z art. 256 za nieumyślne spowodowanie śmierci (*causing death by negligence*)⁹¹, zagrożone bez wątpienia nieporównywalnie niższą karą. Te same zarzuty należałoby postawić wszystkim pozostałym rozdziałom kodeksu. Ponadto karygodne jest nieuwzględnienie w sudańskim kodeksie karnym z 2003 r. zbrodni ludobójstwa.

⁸⁷ Z. D. Kaufman, *Justice in jeopardy: accountability for the Darfur atrocities*, „Criminal Law Forum” 2005, nr 16, s. 346–347.

⁸⁸ K. J. Heller, *The Situation in Darfur: Prosecutor's Application under Article 58(7) of the Rome Statute*, „The American Society of International Law ASIL Insights” 2007, t. 11, nr 7, s. 3, tekst dostępny na stronie: <http://www.asil.org/insights070314.cfm>.

⁸⁹ Treść sudańskiego kodeksu karnego dostępna na stronie: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:rR43qyb7US8J:www.unsudanig.org/docs/The%2520Penal%2520Code-%2520Act,%25202003.pdf+Sudans+penal+code&hl=pl&gl=pl&pid=bl&srcid=ADGEESjGz98QKzKkD2HKtc7jXZy9uW_UsbgT9kUFtvt28iW8UCMh9SOWlpTNHbDOsyKLP6NM9_NW3BkyNxy9BqbvE6rR38DwkTcoxZZaUGoH29Z9Q8ZhrvLLEdfxHbROjzAyZY2nZX1&sig=AHIEtbR_ZDYGYCjoIa8XJbqoFAqu69DTsA.

⁹⁰ Sudański kodeks karny za zabójstwo z art. 251 (*murder*) przewiduje karę śmierci lub dożywotnie więzienie oraz w obu przypadkach wypłatę odszkodowania.

⁹¹ Sudański kodeks karny za nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 256) przewiduje za ledwie karę do 3 lat pozbawienia wolności lub grzywnę, ewentualnie karę pozbawienia wolności do 3 lat i grzywnę.

Rezolucja 1593, odzwierciedlająca kompromis wypracowany przez członków Rady Bezpieczeństwa, oprócz swych niewątpliwie pozytywnych postanowień zawiera również pewne kontrowersje. Bez wątplenia rozwiązaniem godzącym w zasadę komplementarności jurysdykcji MTK w stosunku do jurysdykcji krajowej jest postanowienie ustępu 6 rezolucji.⁹² W tym miejscu należy zwrócić uwagę na komplementarny charakter jurysdykcji MTK w stosunku do jurysdykcji krajowej, uwzględniony już w preambule oraz art. 1 Statutu.⁹³ Zasada ta oznacza, iż pierwszeństwo ma zawsze jurysdykcja państwa, a Trybunał może ją zastąpić, gdy: 1) państwo nie chce przeprowadzić postępowania lub nie ma odpowiednich instrumentów prawnych, aby je przeprowadzić⁹⁴, 2) państwo prowadziło postępowanie przygotowawcze, ale mimo uzasadnionych podstaw zaniechało wniesienia aktu oskarżenia⁹⁵, 3) postępowanie przed sądem krajowym nie było prowadzone w sposób niezależny i bezstronny, 4) postępowanie przed sądem krajowym zostało już zakończone, ale było prowadzone wyłącznie w celu uchronienia osoby przed odpowiedzialnością karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału.⁹⁶

Istnieje również możliwość fakultatywnego związania się jurysdykcją Trybunału przez państwo trzecie w konkretnej sprawie. Wspomniana kontrowersyjność ustępu 6 rezolucji 1593 wyraża się przede wszystkim w wyłączeniu jurysdykcji MTK względem obywateli lub przedstawicieli misji państwa, które nie jest stroną Statutu MTK, za wszelkie czyny wynikające lub związane z operacjami na terytorium Sudanu, zorganizowanymi lub autoryzowanymi przez Radę Bezpieczeństwa lub Unię Afrykańską.⁹⁷

Po trwającym ponad 20 miesięcy śledztwie przeprowadzonym przez Prokuratora MTK na terenie Darfuru, 27 lutego 2007 r. przedstawił on I Izbie Przygotowawczej dowody wskazujące na popełnienie przez dowódcę Dżandżawidów Alego Kushayba i ministra ds. humanitarnych Ahmada Haruna zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.⁹⁸ 27 kwietnia 2007 r. I Izba Przygotowawcza uznała, iż istnieją podstawy prawne (art. 25 ust. 3 b i d Statutu MTK) umożliwiające wydanie międzynarodowego nakazu aresztowania względem tych osób.⁹⁹ Podejrzany przedstawiono 51 zarzutów popełnienia zbrodni

⁹² M. Happold, *op. cit.*, s. 231.

⁹³ Preambuła oraz art. 1 Statutu MTK stanowią: „Międzynarodowy Trybunał Karny ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych [...]”.

⁹⁴ Zob. art. 17 ust. 1 pkt a Statutu MTK.

⁹⁵ Zob. art. 17 ust. 1 pkt b Statutu MTK.

⁹⁶ Zob. art. 17 ust. 1 pkt c oraz art. 20 ust. 3 Statutu MTK.

⁹⁷ B. Krzan, *op. cit.*, s. 160.

⁹⁸ Nakaz aresztowania Alego Kushayba – ICC-02/05-01/07-3. Nakaz aresztowania Ahmada Haruna – ICC-02/05-01/07-02; I. Marinakis, *op. cit.*, s. 141–144.

⁹⁹ Podejrzanych oskarżono o zlecenie, namawianie bądź naklanianie do popełnienia zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości (ponoszą oni odpowiedzialność zarówno w przypad-

wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, wśród nich m.in. zabójstwa ponad 400 osób cywilnych, zgwałcenia ponad 20 kobiet i dziewcząt, torturowania ponad 60 osób cywilnych, przymusowego przesiedlenia ponad 60 tysięcy osób cywilnych oraz niszczenia mienia, więzienia i dotkliwego pozbawiania wolności fizycznej osób cywilnych. Wszystkie wskazane powyżej zbrodnie podejrzani popełnili głównie względem osób pochodzących z plemienia Fur. Prokurator Luis Moreno-Ocampo zebrał materiał dowodowy wskazujący na to, iż A. Harun i A. Kushayb działali we wspólnym celu oraz bezpośrednim zamiarze popełnienia wskazanych powyżej przestępstw.

W kontekście popełnionych zbrodni szczególną uwagę należy poświęcić analizie sytuacji prawnomiędzynarodowej Sudanu. Działania władz sudańskich stanowią naruszenie przepisów wskazanych w Konwencji o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1966 r.¹⁰⁰, której Sudan jest stroną od 21 marca 1977 r.¹⁰¹ oraz przepisów Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r.¹⁰², której Sudan jest stroną od 3 sierpnia 1990 r.¹⁰³, a także Protokołu Opcyjnego do Konwencji o prawach dziecka z 25 maja 2005 r.¹⁰⁴, którego Sudan jest stroną od 26 lipca 2005 r.¹⁰⁵ Ponadto stanowią one naruszenie przepisów Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieład-

ku ich dokonania, jak i usiłowania) – art. 25 ust. 3 b Statutu MTK. Ponadto przedstawiono im zarzuty o przyczynianie się do dokonania lub usiłowania popełnienia takich zbrodni indywidualnie oraz przez grupę osób działających we wspólnym celu, gdy przyczynienie się jest zamierzone oraz: 1) gdy zostało podjęte w celu ułatwienia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli działalność lub cel obejmuje popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału albo zostało podjęte ze świadomości zamiaru popełnienia zbrodni przez grupę; 2) w przypadku zbrodni ludobójstwa, gdy oskarżony bezpośrednio i publicznie podżega do jego popełnienia oraz 3) gdy usiłuje popełnić taką zbrodnię poprzez podjęcie działań rozpoczynających jej dokonanie, jednak do takiego dokonania nie dochodzi z powodów niezależnych od zamiaru osoby. W przypadku gdy osoba zaniecha wysiłków podjętych w celu popełnienia zbrodni lub w inny sposób zapobiega jej dokonaniu, nie podlega karze, jeżeli całkowicie i dobrowolnie odstepuje od przestępczego zamiaru – art. 25 ust. 3 d Statutu MTK.

¹⁰⁰ Dz. U. z 1979 nr 13, poz. 89.

¹⁰¹ Informacje dotyczące aktualnej liczby i nazw państw będących stronami Konwencji dostępne są na stronie: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en.

¹⁰² Dz. U. z 1991 nr 120, poz. 526.

¹⁰³ Informacje dotyczące aktualnego spisu alfabetycznego państw będących stronami Konwencji dostępne są na stronie: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.

¹⁰⁴ Najważniejszym z postanowień Protokołu Opcyjnego do Konwencji o prawach dziecka z 25 maja 2005 r. jest podniesienie granicy wieku dzieci, które mogą być rekrutowane do wojska oraz uczestniczyć w konflikcie zbrojnym – z 15 do 18 lat; Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, A/RES/54/263.

¹⁰⁵ Informacje dotyczące aktualnego spisu alfabetycznego państw będących stronami Protokołu dostępne są na stronie: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en.

kiego lub poniżającego traktowania albo karania z 10 grudnia 1984 r.¹⁰⁶, której Sudan od 13 października 2003 r. jest jedynie sygnatariuszem¹⁰⁷, co nie znaczy jednak, iż nie jest zobowiązany do jej stosowania. Zakaz tortur stanowi imperatywną normę prawa międzynarodowego, potwierdzoną orzeczeniami MTKJ w sprawach Furundzija i Kupreskic¹⁰⁸, dlatego każde państwo zobowiązane jest do ścigania, karania lub wydania sprawców tortur, którzy znaleźli się na jego terytorium. Pomimo zobowiązań międzynarodowych, spoczywających na rządzie w Sudanie, 25 maja 2010 r. odmówił on wydania osób objętych międzynarodowymi nakazami aresztowania.¹⁰⁹

14 lipca 2008 r., po ponadrocznym śledztwie, Prokurator MTK Luis Moreno-Ocampo przedstawił I Izbie Przygotowawczej kolejne dowody wskazujące na popełnienie zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości na terenie Darfuru.¹¹⁰ Tym razem Izba uzyskała podstawy prawne (art. 25 ust. 3 a statutu MTK) do wydania 4 marca 2009 r. międzynarodowego nakazu aresztowania prezydenta Sudanu Omara Al-Bashira, uznanego przez prokuratora za sprawcę oraz współsprawcę kierowniczego popełnianych zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości. Podejrzanemu zarzucono popełnienie zbrodni wojennych określonych w art. 8 ust. 2 e(i) Statutu MTK, tj. zamierzonego kierowania ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym niebiorącym bezpośredniego udziału w działaniach wojennych, głównie grup etnicznych Fur, Masalit i Zaghawa oraz wydawania na łup miast lub miejsc nawet zdobytych szturmem (art. 8 ust. 2 e(v)). Omarowi Al-Bashirowi zarzucono również popełnienie zbrodni przeciwko ludzkości z art. 7 ust. 1 Statutu MTK, tj. wszelkich rozległych lub systematycznych świadomych aktów skierowanych przeciwko ludności cywilnej, skupionych na masowych zabójstwach i eksterminacji, niszczeniu mienia, przymusowych przesiedleniach, torturach oraz gwałtach, głównie grup etnicznych Fur, Masalit i Zaghawa.

W udokumentowanych przez prokuratora Luisa Moreno-Ocampo zarzutach znalazły się również te wskazujące na popełnienie przez O. Al-Bashira zbrodni ludobójstwa. Jednak Izba Przygotowawcza nie uwzględniła ich w wydanym 4 marca 2009 r. wobec prezydenta Sudanu międzynarodowym nakazie aresztowania, kierując się głównie wynikami raportu Międzynarodowej Komisji Docho-

¹⁰⁶ Dz. U. z 1989 r. nr 63, poz. 378.

¹⁰⁷ Informacje dotyczące aktualnego spisu alfabetycznego państw będących sygnatariuszami Konwencji dostępne są na stronie: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY-amp;mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en.

¹⁰⁸ Zob. wyrok MTKJ w sprawie Furundzija z 10 grudnia 1998 r., IT-95-17/1 oraz wyrok MTKJ w sprawie Kupreskic z 14 stycznia 2000 r., IT-95-16-T.

¹⁰⁹ Notatka prasowa z 11 czerwca 2010 r. dostępna na stronie MTK: <http://www.icc.cpi.int/NR/exeres/820BCACC-D4F2-40A6-BE96-38AE3A6CA222.htm>.

¹¹⁰ Zob. nakaz aresztowania Omara Al-Bashira – ICC-02/05-01/09-3 oraz M. Ssenyonjo, *The International Criminal Court Arrest Warrant Decision for President Al Bashir of Sudan*, „International and Comparative Law Quarterly” 2010, t. 59, nr 1, s. 205–225.

dzeniowej (*International Commission of Inquiry*), która takich aktów nie udokumentowała. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że po ponownym rozpoznaniu przez Izbę Przygotowawczą zebranych materiałów dowodowych i uwzględnieniu nowych okoliczności sprawy zarzut ludobójstwa zostanie przedstawiony prezydentowi Sudanu. Zebrane do tej pory przez prokuratora materiały dowodowe umożliwiły mu przedstawienie O. Al-Bashirowi następujących zarzutów.

Po pierwsze, Luis Moreno-Ocampo oskarżył prezydenta Sudanu o umyślne i systematyczne zabijanie członków grup etnicznych Fur, Masalit i Zaghawa (art. 2 a Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa).¹¹¹ Po drugie, zarzucił mu powodowanie poważnych uszkodzeń ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków tych grup (art. 2 b) poprzez prowadzenie systematycznej kampanii gwałtów zarówno kobiet, jak i dziewcząt należących do grup etnicznych Fur, Masalit i Zaghawa.¹¹² Kampanie te powodowały, iż znaczna część dzieci przychodzących na świat w Darfurze miała korzenie arabskie, a mieszkanki tego regionu ze względu na traumę, którą przeżyły, nie mogły lub nie chciały mieć dzieci, co powodowało zmniejszenie liczby urodzeń wśród tych grup etnicznych.¹¹³ Po trzecie, prokurator L. Moreno-Ocampo oskarżył O. Al-Bashira o rozmyślne stworzenie dla członków grup etnicznych warunków życia obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego (art. 2 c), poprzez ich wysiedlanie; przywłaszczanie ich mienia; pozbawianie możliwości zaspokojenia pragnienia i głodu; pozbawianie opieki medycznej oraz wszelkiej pomocy świadczonej głównie przez organizacje humanitarne.¹¹⁴

Wobec O. Al-Bashira jako sprawcy i współsprawcy pośredniego popełnionych zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych zastosowano konstrukcję sprawstwa i współsprawstwa pośredniego, którą przejęto z orzecznictwa niemieckiego. W prawie niemieckim jest ona stosowana w drodze wyjątku, w wypadkach działania w ramach zorganizowanego lub hierarchicznego aparatu władzy państwowej oraz struktur organizacyjnych opartych na zasadzie posłuszeństwa wykonywania rozkazów. Według orzecznictwa niemieckiego zarówno sprawca pośredni, jak i bezpośredni ponoszą taką samą indywidualną odpowiedzialność karną (zwrot „sprawca za sprawcą”, niem. *der Täter hinter dem Täter* oraz władztwa organizacyjnego, niem. *Organisationsherrschaft*).¹¹⁵ Al-Bashir został

¹¹¹ Application for Warrant of Arrest under Article 58, 14 July 2008, punkty 3–5, dostępny na stronie: <http://www.icc-cpi.int/library/organs/otp/ICC-OTP-Summary-20081704-ENG.pdf>.

¹¹² *Ibidem*, punkty 5, 6.

¹¹³ H. Travis, *Genocide in Sudan: The role of oil exploration and the entitlement of the victims to reparations*, „Arizona Journal of International and Comparative Law” 2008, t. 25, nr 1, s. 41–42.

¹¹⁴ Application for Warrant of Arrest under Article 58, 14 July 2008, punkty 6,7, dostępny na stronie: <http://www.icc-cpi.int/library/organs/otp/ICC-OTP-Summary-20081704-ENG.pdf>.

¹¹⁵ W przeciwieństwie np. do prawa angielskiego, gdzie sprawstwo pośrednie oznacza popełnienie przestępstwa za pośrednictwem osób, które nie ponoszą z tego tytułu odpowiedzialności

uznany przez I Izbę Przygotowawczą za sprawcę pośredniego, m.in. antypartyzanckiej kampanii rządu Sudanu, prowadzonej od kwietnia 2003 r. (po atakach na lotnisko w El Fasher) przeciwko Ludowej Armii Wyzwolenia Sudanu oraz Ruchowi na rzecz Sprawiedliwości i Równości.¹¹⁶

Zarówno Al-Bashir, jak i Kushayba i Harun ponoszą indywidualną odpowiedzialność karną za popełnione przez nich zbrodnie międzynarodowe. Ponadto Sudan ponosi odpowiedzialność międzynarodową za ich działania jako swych przedstawicieli.¹¹⁷ W związku z tym odpowiadają oni za „poważne naruszenie zobowiązań wynikających z bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego”¹¹⁸, naruszenie Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. oraz II Protokołu Dodatkowego do nich, a także za niezastosowanie się do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego z 24 października 2005 r., zobowiązującej w swym punkcie 138 każde państwo do odpowiedzialności za ochronę własnych obywateli przed ludobójstwem, zbrodniami wojennymi, czystkami etnicznymi i zbrodniami przeciwko ludzkości.¹¹⁹ W związku z tym przedstawiciele rządu Sudanu zobowiązani są do restytucji, kompensacji i satysfakcji w stosunku do rodzin ofiar naruszeń.¹²⁰

Międzynarodowy nakaz aresztowania wydany wobec Al-Bashira jest pierwszym w historii Trybunału nakazem wydanym wobec urzędującego przedstawiciela państwa, będącego zaledwie sygnatariuszem Statutu MTK. W tym kontekście należy się jednak zastanowić, jakie obowiązki niesie ze sobą bycie sygnatariuszem. Sięgamy więc do art. 18 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r.¹²¹, wyraźnie wskazującej, że sygnatariusz zobowiązany jest do powstrzymywania się od czynności mogących udaremnić przedmiot i cel traktatu. Mimo iż Sudan nie jest stroną Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, jako uczestnik społeczności międzynarodowej zobowiązany jest do

(*perpetration by means*). Szerzej na temat podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie w statucie MTK zob.: M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 216–223.

¹¹⁶ Zob. ICC-02/05-01/09, § 214.

¹¹⁷ Zob. art. 4 projektu Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego, dotyczącego odpowiedzialności państw za naruszenie norm prawa międzynarodowego oraz komentarz do niego, J. Crawford, *op. cit.*, s. 94–99.

¹¹⁸ Zob. art. 40 projektu Komisji Prawa Międzynarodowego, dotyczącego odpowiedzialności państw za naruszenie norm prawa międzynarodowego oraz komentarz do niego. *Ibidem*, s. 245–248.

¹¹⁹ U. N. Doc. A/RES/60/1 pkt 138: „Each individual State has the responsibility to protect its populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. This responsibility entails the prevention of such crimes, including their incitement, through appropriate and necessary means. We accept that responsibility and will act in accordance with it. The international community should, as appropriate, encourage and help States to exercise this responsibility and support the United Nations in establishing an early warning capability”.

¹²⁰ Fidh-Kchred-Soat, Report of the International Criminal Court and Sudan: Access to Justice and Victims' Rights, Roundtable, Khartoum, 2–3 October 2005, s. 45.

¹²¹ Dz. U. z 1990 r. nr 74, poz. 439.

przestrzegania zwyczajowego prawa międzynarodowego, którego reguła jest obecna w art. 18 KPT. Z pewnością celem i przedmiotem Statutu MTK nie jest tolerowanie bezkarności zbrodniarzy międzynarodowych.¹²² Ponadto, będąc stroną Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z 12 sierpnia 1949 r. oraz Protokołów dodatkowych do nich z 8 czerwca 1977 r., Sudan zobowiązany jest do przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego, wynikającego z art. 1 wszystkich czterech Konwencji genewskich z 1949 r. i uznawanego za prawo zwyczajowe.¹²³ W hierarchii źródeł prawa międzynarodowego umowy międzynarodowe i zwyczaj traktowane są równorzędnie.¹²⁴ Jednocześnie mogą być one źródłem tej samej reguły postępowania.¹²⁵

Wydany wobec prezydenta Sudanu nakaz swą precedensowość zawdzięcza również indywidualnej odpowiedzialności karnej głowy państwa, chronionej immunitetem. W celu wnikliwszego przeanalizowania danego problemu należy określić rolę immunitetów przy ponoszeniu indywidualnej odpowiedzialności karnej przed MTK. Odpowiedzialność taką ponoszą wyłącznie osoby fizyczne, którym można przypisać sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, podżeganie, pomocnictwo oraz usiłowanie popełnienia zbrodni: ludobójstwa, przeciw ludzkości, wojennych oraz agresji. Immunitety i inne przywileje związane z pełnieniem przez daną osobę funkcji publicznej, przewidziane przez prawo krajowe lub międzynarodowe, nie wyłączają jurysdykcji Trybunału względem danej osoby¹²⁶, chyba że immunitet dotyczy państwa trzeciego¹²⁷ lub jego funkcjonariuszy i przysługuje im zgodnie z prawem międzynarodowym, a Trybunał nie uzyskał wcześniej zgody tego państwa na jego uchylenie.¹²⁸

Każdy obywatel państwa trzeciego może zostać pociągnięty do odpowiedzialności przed Trybunałem, jeżeli popełnił przestępstwo na terytorium Państwa–Strony oraz gdy popełnił przestępstwo na terytorium państwa trzeciego, które uzna jurysdykcję Trybunału wobec danej zbrodni.¹²⁹ Jedyńm wyjątkiem jest sytuacja, kiedy w stosunku do obywatela państwa trzeciego (również tego korzystającego z immunitetu) zostanie wydany przez prokuratora, na wniosek

¹²² Obowiązek ukarania osób winnych zbrodni międzynarodowych pojawia się już w preambule Statutu MTK: „[...] potwierdzając, iż najpoważniejsze zbrodnie wagi międzynarodowej nie mogą pozostać bezkarne oraz że ich skuteczne ściganie musi zostać zapewnione poprzez podjęcie odpowiednich działań zarówno przez poszczególne państwa, jak i poprzez wzmocnienie współpracy międzynarodowej, [...] obowiązkiem każdego Państwa jest wykonywanie jurysdykcji karnej w stosunku do osób odpowiedzialnych za zbrodnie międzynarodowe [...]”.

¹²³ Art. 1 wszystkich 4 Konwencji genewskich zobowiązuje ich Państwa–Strony do przestrzegania wszelkich postanowień danych aktów prawnych, bez względu na okoliczności.

¹²⁴ Patrz art. 38 MTS.

¹²⁵ Patrz orzeczenie MTS w sprawie Nicaragui, ICJ. Rep. 1986, s. 99 i 105.

¹²⁶ Zob. art. 27 Statutu MTK.

¹²⁷ „Państwo trzecie” to każde państwo niebędące stroną Statutu MTK.

¹²⁸ Zob. art. 98 Statutu MTK. Szerzej W. Czapliński, A. Wyrozumska, *op. cit.*, s. 471–472.

¹²⁹ Zob. art. 12 ust. 3 Statutu MTK.

Rady Bezpieczeństwa na podstawie rozdziału VII Karty ONZ, międzynarodowy nakaz aresztowania.¹³⁰ Przypadek powyższy reguluje więc sytuację, w której mimo immunitetu i niezależnie od tego, gdzie zbrodnia została popełniona, jej sprawca odpowiada za nią przed Trybunałem. Wyjątek ten został uregulowany w art. 13 b Statutu MTK. Daje on Radzie Bezpieczeństwa możliwość wykonywania jurysdykcji wobec państw trzecich, co może być traktowane jako łamanie zasady *pacta tertiis nec nocet nec prosunt*.

Biorąc jednak pod uwagę cele utworzenia MTK oraz ONZ wskazane w ich preambułach oraz rolę, jaką powinna spełniać Rada Bezpieczeństwa w sytuacjach nadzwyczajnych (rozdz. VII KNZ), możemy traktować jej działania jako zgodne z ideą funkcjonowania samej Rady oraz Trybunału. Ponadto, wskazana powyżej sytuacja jest pewną próbą działalności prewencyjnej¹³¹, która ma umożliwić społeczności międzynarodowej wykorzystanie wszelkich możliwych środków wzmacniających utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa bez użycia siły zbrojnej.

Postępowanie przed MTK może oprócz Rady Bezpieczeństwa zainicjować również Państwo-Strona oraz prokurator, jeżeli oskarżonym jest obywatel Państwa-Strony lub czyn został popełniony na terytorium lub pokładzie statku wodnego lub powietrznego Państwa-Strony.¹³² Sytuacjami, w których to Państwo-Strona inicjuje postępowanie przed MTK na podstawie art. 14 Statutu, były sprawy zbrodniarzy wojennych i zbrodniarzy przeciwko ludzkości będących liderami Bożej Armii Oporu (*Lord's Resistance Army*) w Ugandzie¹³³ oraz rządowych przedstawicieli Republiki Centralnej Afryki.¹³⁴ Prokurator był natomiast inicjatorem postępowania wszczętego wobec przedstawicieli Demokratycznej Republiki Konga.¹³⁵

¹³⁰ Zob. art. 13 b Statutu MTK. Szerzej B. Krzan, *op. cit.*, s. 133–162.

¹³¹ Szerzej na temat prewencji w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych patrz Report of the International Commission on the Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, December 2001, dostępny na stronie: <http://www.iciss.ca>.

¹³² Zob. art. 13 a i c oraz art. 12 ust. 1 i 2 Statutu MTK.

¹³³ Postępowanie przed Trybunałem zostało zainicjowane przez rząd Ugandy 16 grudnia 2003 r. Międzynarodowe nakazy aresztowania wydano 8 lipca 2005 r. wobec: przywódcy Bożej Armii Oporu Josepha Kony, ICC-02/04-01/05-53 oraz 4 dowódców wojskowych: Vincenta Oti, ICC-02/04-01/05-54, Okoto Odhiambo, ICC-02/04-01/05-56, Dominica Ongwena, ICC-02/04-01/05-57 i Raska Lukwiya, ICC-02/04-01/05-55. Zob. T. Ginsburg, *The Cash of Commitments at the International Criminal Court*, „Chicago Journal of International Law” 2008–2009, t. 9, nr 2, s. 507–508.

¹³⁴ Na wniosek Belgii, międzynarodowym nakazem aresztowania objęto m.in. prezydenta Republiki Centralnej Afryki Jean-Pierra Bemba Gombo, ICC-01/05-01/08-1. Zob. <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0105/>.

¹³⁵ Międzynarodowe nakazy aresztowania wydano wobec: prezydenta Demokratycznej Republiki Konga Tomasa Lubango Dyilo – 10 lutego 2006 r., ICC-01/04-01/06-2, Germaina Katangi – 2 lipca 2007 r., ICC-01/04-01/07-1, Mathieu Ngudjolo Chui – 6 lutego 2007 r., ICC-01/04-01/07-260, Bosco Ntaganda – 22 sierpnia 2006 r., ICC-01/04-02/06-2. Międzynarodowe nakazy

Precedensowość wydanych w stosunku do prezydenta Sudanu Omara Al-Bashira, dowódcy Dżandżawidów Alego Kushayba i ministra ds. humanitarnych Ahmada Haruna międzynarodowych nakazów aresztowania należy rozpatrywać również w zakresie wpływu, jaki wywarły one na ludność cywilną Sudanu. W znacznym stopniu wydanie wobec przedstawicieli rządu Sudanu międzynarodowych nakazów aresztowania przyczyniło się do utworzenia przez Unię Afrykańską Afrykańskiego Sądu Sprawiedliwości i Praw Człowieka (*African Court of Justice and Human Rights*), sądzącego jednostki odpowiedzialne za ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości i zbrodnie wojenne na terytorium Afryki.¹³⁶

Ponadto wydane międzynarodowe nakazy aresztowania doprowadziły do aktywniejszego działania sądownictwa wewnętrznego w Sudanie. Usprawniono między innymi funkcjonowanie Specjalnego Sądu Karnego do spraw Darfuru (*Special Criminal Court on the Events in Darfur*), Komitetu Sądowo-Dochodzeniowego (*Judicial Investigations Committee*), Specjalnej Komisji Dochodzeniowej (*Special Prosecutions Commission*), Komitetu przeciwko gwałtom (*Committees against Rape*), Jednostki do spraw przemocy przeciwko kobietom i dzieciom w Ministerstwie Sprawiedliwości (*Unit for Combating Violence Against Women and Children of the Ministry of Justice*), Komitetu odszkodowawczego (*Committee on Compensations*), Specjalistycznego Prokuratora do spraw zbrodni przeciwko ludzkości w Khartoum (*Specialised Prosecution for Crimes Against Humanity Office in Khartoum*).

Pojawiły się jednak również negatywne skutki związane z wydaniem międzynarodowych nakazów aresztowania. Dotknęły one przede wszystkim ludność cywilną Sudanu, gdyż wraz z wydaniem tych nakazów Al-Bashir usunął z Sudanu wszystkie organizacje humanitarne (m.in. Oxfam, Lekarzy bez granic, PAH), przez co ponad 2/3 populacji Darfuru pozostała bez jakiegokolwiek pomocy.¹³⁷

WNIOSKI KOŃCOWE

Od momentu swego powstania do marca 2009 r. MTK wydał 13 międzynarodowych nakazów aresztowania. Warte podkreślenia jest, że wszystkie zostały wydane wobec przedstawicieli państw afrykańskich: 5 w stosunku do starszych dowódców Armii Bożego Oporu (*Lord's Resistance Army*) z Ugandy, 4 – do rebeliantów z Demokratycznej Republiki Konga, 1 – wobec rzekomego prezydenta i głównodowodzącego Ruchu Wyzwolenia Konga, 3 – do przedstawicieli władz

aresztowania dostępne są na stronie: <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0104/>.

¹³⁶ Treść Statutu Afrykańskiego Sądu Sprawiedliwości i Praw Człowieka dostępna na stronie: <http://www.interights.org/AfricanSingleProtocolAdopted/index.htm>.

¹³⁷ M. Scharf, *Introductory note to the International Criminal Court's Arrest Warrant for Omar Al-Bashir, president of the Sudan*, „International Legal Materials” 2009, t. 48, s. 463.

Sudanu.¹³⁸ Wydane nakazy stały się wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej, gdyż ujawniły znaczne słabości funkcjonującego obecnie systemu, w szczególności w zakresie braku mechanizmów umożliwiających ich egzekwowanie.¹³⁹ Społeczność międzynarodowa powinna nie tyle liczyć na ewentualne pojawienie się osób oskarżonych o zbrodnie międzynarodowe na terytoriach państw zobowiązanych umowami międzynarodowymi do ich wydania¹⁴⁰, co dążyć do wykształcenia takich mechanizmów prawnych, które poprawiłyby efektywność ich aresztowania i osądzenia. Z pewnością jest to kolejne wyzwanie kodyfikacyjne dla społeczności międzynarodowej.

Ryzykowne byłoby w tym momencie twierdzenie, iż osoby odpowiedzialne za zbrodnie międzynarodowe w Darfurze zostaną w przyszłości ukarane. Sukces jest co najmniej wątpliwy, głównie ze względu na solidarność krajów afrykańskich, które odmawiają wydania organom międzynarodowym Al-Bashira, Haruna i Kushayba. Część z nich ma podpisane z Sudanem umowy międzynarodowe zakazujące wydawania Trybunałowi jakichkolwiek osób, oskarżonych o popełnienie zbrodni międzynarodowych, bez ich zgody.¹⁴¹ Ponadto najbliżsi sąsiedzi Sudanu nie są stronami Statutu MTK, dlatego zbrodniarze mogą się tam czuć bezkarni.¹⁴² Brak szybkiego aresztowania i osądzenia zbrodniarzy może spowodować znaczne osłabienie pozycji MTK, a wręcz jego marginalizację jako sądu międzynarodowego. Również ewentualny nieformalny układ Rady Bezpieczeństwa z objętymi międzynarodowymi nakazami aresztowania przedstawicielami władz Sudanu, zobowiązujący ich do zaprzestania naruszeń i ukarania zbrodniarzy międzynarodowych w zamian za amnestie, znacząco osłabiłby wizerunek MTK w świecie.¹⁴³

Z pewnością aresztowanie i osądzenie Al-Bashira, Haruna i Kushayba miałyby ogromne znaczenie dla MTK, gdyż znacznie wzmocniłoby jego pozycję na arenie międzynarodowej. Wymierzenie sprawiedliwości zbrodniarzom międzynarodowym z Sudanu w znacznym stopniu przyczyniłoby się do rozwoju koncepcji odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej jednostek. Niewątpliwie wydanie prawomocnych wyroków wobec O. Al-Bashira, A. Haruna i A. Kushayba umożliwiłoby realizację założeń wskazanych w preambule MTK, gwarantujących ukaranie każdego zbrodniarza dopuszczającego się ciężkich naruszeń

¹³⁸ M. Ssenyonjo, *op. cit.*, s. 208.

¹³⁹ I. Marinakis, *op. cit.*, s. 156–157.

¹⁴⁰ Patrz A. Pinochet case, [w:] R. McCorquodale, M. Dixon, *Cases and Materials on International Law*, Oxford 2003, s. 148–150.

¹⁴¹ Możliwość zawierania takich umów przewiduje art. 98 ust. 2 Statutu MTK uchwalony z inicjatywy i pod ogromną presją USA.

¹⁴² Spośród sąsiadów Sudanu zaledwie Czad, RPA i Uganda są stronami Statutu MTK. Egipt i Erytrea są jedynie jego sygnatariuszami, a Libia i Etiopia nie są ani stronami, ani sygnatariuszami Statutu.

¹⁴³ T. Ginsburg, *The clash of commitments at the International Criminal Court*, „Chinese Journal of International Law” 2008–2009, t. 9, nr 2, s. 513–514.

prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy jest obywatelem państwa będącego stroną Statutu MTK, czy państwa uchylającego się od implementacji Statutu oraz niezależnie od krajowych i międzynarodowych immunitetów.¹⁴⁴ Precedensowość takiego orzeczenia mogłaby doprowadzić w przyszłości do realizacji idei globalnej sprawiedliwości społecznej, gwarantującej podjęcie przez Radę Bezpieczeństwa właściwych kroków¹⁴⁵ w stosunku do każdej jednostki dopuszczającej się zbrodni międzynarodowej.

SUMMARY

This paper provides the analysis of the international legal responsibility of individuals in the context of international arrest warrants issued by the International Criminal Court against the Sudan country leaders. An attempt is made at resolving the question concerning the enforceability of the said international arrest warrants by the International Criminal Court. Moreover, the paper seeks to determine whether the legal proceedings concerning the issuing of international arrest warrants, as instituted by the Security Council and by the International Criminal Court Prosecutor (Article 13b of the ICC Statute), contribute to improving the efficiency of the International Criminal Court. It also defines the role of international immunities in shaping the international criminal law, as well as outlines the obligations binding on international agreement signatories. It further seeks to resolve the question of applying double standards by the International Criminal Court in issuing the international arrest warrants at issue, as well as present the legal, political and economic consequences of issuing international arrest warrants on the life of international communities. Finally, the article raises a question of the effectiveness of activities undertaken by the International Criminal Court in the area of international peace and security.

¹⁴⁴ Jedyne ograniczenia w zakresie wydania osoby objętej międzynarodowym immunitetem zostały uwzględnione z wniosku USA w art. 98 ust. 1 Statutu MTK.

¹⁴⁵ Chodzi tu głównie o podjęcie przez Radę Bezpieczeństwa działania na podstawie rozdz. VII KNZ i art. 13 b Statutu MTK.